

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) شهرستان شیراز
مقاله درسی سطح دو (کارشناسی)

عنوان:

احسان به یتیم و مصادیق آن

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

الهه خزائی

بهار ۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) شهرستان شیراز
مقاله درسی سطح دو (کارشناسی)

عنوان:

احسان به یتیم و مصادیق آن

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

الهه خزائی

بهار ۹۶

چکیده

یتیم به کسی گفته می‌شود که پدرش را از دست داده است و سرپرستی ندارد. اسلام به عنوان آیین جهانی که برای همه ی بخش های جامعه انسانی برنامه دارد، درباره ی یتیمان و چگونگی سرپرستی وسائل مرتبط با ابعاد مادی و معنوی آنان سخن ها دارد. احسان به یتیمان یکی از دستورات مؤکد این آیین است که مؤمنان درباره ی یتیمان نیکی کنند. محیط پرورش خوب برای آنان را فراهم کنید. آنها را از نظر معنوی، محبت کردن، اکرام کردن، نوازش آنان، تأمین کنند و نیز از لحاظ مادی، با صدقه دادن، تأمین خوراک و پوشاک و مسکی برای آنان، وظیفه ی انسانی خود را به جا آورند. قطعاً چنین عملی در نزد خداوند پاداش بزرگی به دنبال دارد که به آثار دنیوی و اخروی تقسیم می‌شود. از جمله آثار دنیوی، نرمدلی، نورانی شدن دل، رهایی از قساوت قلب و بهره مندی از نعمات دنیوی، و از جمله آثار اخروی، وارد بهشت شدن، دوستی با حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) در بهشت، در سایه عرش قرار گرفتن در نزد خداوند، در روز قیامت. بنابراین احسان به یتیم یکی از پسندیده ترین اعمال نزد خداوند است.

کلید واژه ها: احسان، یتیم، آثار، اسلام، تربیت.

۱- مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است که زندگی اجتماعی او از فطرتش سرچشمه می‌گیرد، او بخشی از این اجتماعی بودنش را در ساختار خانواده که کوچک‌ترین واحد اجتماع و فراهم آمده از پدر و مادر و فرزندان است، رقم می‌زند. پیوند پایه‌های بنیادین این واحد را خداوند بر دل‌ها نهاده و از آن با عنوان «حبل‌الهی» یاد می‌کند بدین سان خانواده عطیه‌ای الهی است.

قانون اسلامی که منبعث از تفکر قرآنی و الهی است، خانواده را چنین تعریف کرده است: خانواده واحد بنیادین جامعه اسلامی و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است، از این را باید همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط به آن در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از؟؟ مربوط به آن در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد. بعد از خانواده، جامعه انسانی قرار دارد که از قبایل، گروه‌ها و طایفه‌ها تشکیل شده که هریک از ویژگی‌های خاص خود برخوردار هستند. قرآن کریم به این قشرها و لایه‌های اجتماعی، اشاره کرده است.

ولی همگان می‌دانیم که در نتیجه رعایت نکردن این اصل در اسلام و قائل شدن به ارزش‌ها و فضیلت‌های واهی، چه جنگ‌ها و خونریزی‌ها و بی‌عدالتی‌ها که انجام شده و می‌شود، و طبعاً دود آن به چشم افراد مظلومی چون کودکان می‌رود.

از طرفی زندگی گروه‌ها و جماعات آدمی در دسته‌های کوچک و بزرگ در کوه‌ها، و در حواشی رودخانه‌ها باعث می‌شد که دائماً در معرض آسیب و هجوم کنترل نشده طبیعت اطراف قرار بگیرند و منجر به بروز مسائل اجتماعی از جمله پدیده بی‌سرپرستی شده است.

با تحلیل هریک از زمینه‌های مختلف پدیده بی‌سرپرستی، نتیجه می‌گیریم، به جز در شرایطی که پدر و مادر فوت می‌کنند و حضور مادی ندارند، در موارد دیگر مرگ عاطفه‌ها و تبدیل ارزش‌ها به ضد ارزش‌ها، موجب بی‌سرپرستی اطفال می‌گردد.

فراهم کرده در حالی که آن را خود به دوش کشیده مرا اجازه حمل آن نداد. وقتی به خانه یتیمان رفتیم غذاهای خوش طعمی درست کرد و به آنان خورانید تا سیر شوند.» امام علی (علیه السلام) رسیدگی به یتیمان را تنها با دستورالعمل و فرمان انجام نمی‌داد، بلکه شخصاً به رفع مشکلات مردم می‌پرداخت.^۱

۷- آثار اخروی

۷-۱- آثار یتیم نوازی

شایستگی بهشت: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود:

هرگاه یتیم بگرید، عرش برای او بلرزد و پروردگار متعال می‌فرماید: کیست آن که بنده مرا -که در کودکی پدر و مادرش را از او گرفته ام- به گریه درآورده؟ به عزت و جلالم سوگند کسی او را آرام نمی‌کند جز آن که بهشت را برای او واجب می‌کنم.

همچنین فرمود: «ای علی! هرکس با مال خود نیازهای یتیمی را برآورد تا او بی نیاز شود، البته بهشت بر او واجب می‌شود.» نیز فرمود: «هرکس یتیمی را به خانواده مسلمانی ضمیمه کند تا بی نیاز گردد البته بهشت بر او واجب است.»

برترین غرفه بهشت: امام باقر (علیه السلام) فرمود: «چهار چیز است که در هریک از مؤمنان باشد خدا وی را در برترین درجه در غرفه ای برتر از همه غرفه ها در جایگاهی بسیار شریف جای می‌دهد: کسی که یتیم را پناه دهد و به او توجه کند و برایش پدری مهربان باشد...»

پاداش مهرورزی به یتیم: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «هرکس دست خود را از روی مهربانی بر سر یتیمی بکشد خدا در برابر هر تار موئی که دستش بر آن بگذرد برایش نیکی می‌نویسد و اگر او را گریان یافتی با لطف و مدارا، آرامش کن» همچنین فرمود: «ای علی! هرکس از روی رحمت دستش را بر سر یتیمی بکشد خدای عزیز در برابر تار مویش در قیامت نوری به وی عطا کند.»

۱- محمد، دشتی، امام علی (علیه السلام) و اخلاق اسلامی، چاپ کوثر، قم، انتشارات میراث ماندگار، ص

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود:

سخت از یتیم جدا شده از پدر، یتیمی است که از امامش جدا شده و توانایی دست یابی به وی را ندارد و حکم امامش را درباره مسائل دینی مورد ابتلا نمی‌داند. آگاه باشید هر فرد ناآگاه به شریعت ما که از دیدار ما محروم است، یتیمی است که در دامن عالمان شیعه جای دارد. آگاه باشید، هرکس وی را هدایت و راهنمایی کند و شریعت ما را به وی بیاموزد، در مقام رفیق اعلی با ما خواهد بود.^۱

در حدیثی از حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) داریم که هرکس در خانه اش یتیمی باشد که او را سیر کرده یا بیوشاند آزار و اذیتش نکند خداوند اعمالش را قبول می‌کند. هم چنین ایشان فرمودند: «هرکس متکفل یتیمی از مسلمانان شود و او را بر سر سفره خود بنشاند، خداوند حتماً او را داخل بهشت می‌کند، مگر این که مرتکب گناهی غیرقابل آمرزش شود.

در روایات دیگری از آن حضرت نقل است که: هرکس ضامن مؤنات یتیم و مسکین شود نزد خدا از گرامی شوندگان و یا برگزیدگان و خلصای دوستان اوست و در روز قیامت نیز میان او و دوزخ حجابی پدید می‌آید. و خداوند متعال در جواب حضرت موسی (علیه السلام) که پاداش چنین شخصی را پرسید، فرمود او را در روز قیامت در سایه عرشم قرار خواهم داد و این عمل در روایتی از حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) وسیله و سبب ورود به بهشت معرفی شده است. هم چنین آن حضرت جایگاه او را چنین بیان می‌کند که من و کسی که یتیم خود یا دیگری را سرپرستی و نگهداری کند مانند این دو انگشت در بهشت در کنار یکدیگر خواهیم بود. و در حدیث دیگری از حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) ضمن آن که این پاداش را برای کسی که سه کودک یتیم را سرپرستی کند، ذکر کرده است، مثل او را چون کسی دانسته که شبش را به قیام و عبادت و روزش را به روزه و اطاعت گذرانده و در راه خدا شمشیر زده است.

و در روایتی نیز زنی که شوهرش را از دست داده و می‌گوید: من به خاطر یتیماتم ازدواج نمی‌کنم. (مگر این که از سرپرستی بی نیاز گردند) را از جمله کسانی می‌داند که با او محشور

۱- عبدالله، جوادی آملی، همان، ص ۴۰۷.

می‌شوند. در حدیثی دیگر، آن زن را یکی از سه دسته ای می‌داند که در روز قیامت که هیچ سایه و رحمتی جز عرش خدا یافت نمی‌شود، در سایه آن خواهند بود.^۱

پناه دادن به یتیم برای مصون ماندن او از آفات و بلاها و حوادث تلخ و قرار گرفتن در مدار امنیت و تربیت و رشد و صلاح لازم کار بسیار با ارزشی است که حضرت حق به خود نسبت داده است، و در حقیقت کسی که یتیم را پناه دهد کاری الهی انجام داده است.

آیا خدا تو را یتیم نیافت پس پناهت داد؟^۲

در جایی دیگر حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «کسی که یتیمی را در خانواده خود پرورش دهد و نگهداری کند تا این که او از سرپرستی بی‌نیاز شود، خداوند برای همین عمل بهشت را بر او واجب گرداند.»^۳

نکته دیگر آن که گاهی عوضی که خدا می‌دهد، مطابق با آن چه شخص داده است و گاهی بدل آن است. مثلاً صد تومان داد، عوضش جلوگیری از پیشامد بعدی شده یا مثلاً تصادفی می‌خواست بشود که برود بیمارستان مبلغ بیشتری خرج بکند، خدا همین جا پیش از تصادف او را نگهداشت؛ چون در راه خدا داد. احسان به یتیم موجب حفظ شدن از بلایا می‌شود. عوضش گاهی رفع بلاست.^۴

۸- نتیجه گیری

مؤمنان باید به گونه ای با یتیمان احسان کنند که بدانند خداوند همچون سرپرستی است برای آنان و احساس تنهایی نکنند. بدیهی است که با این عمل نه تنها آنان از انزوا و فرورفتن در افکار آزاردهنده رها می‌شوند، بلکه با روحیه ی بهتری در برخورد با دیگران ظاهر می‌شوند.

۱- ملیحه، علمچی میبدی، همان، ص ۱۰۸.

۲- حسین، انصاریان، همان، ص ۳۲۴.

۳- محمد مهدی، تاج لنگرودی، واعظ خانواده، تهران، مؤسسه مطبوعاتی خزر، ص ۱۸۶.

۴- عبدالحسین، دستغیب، معارفی از قرآن، چاپ یازدهم، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۸، ص ۲۷۳.

نتیجه ای که از این تحقیق می‌گیریم این است که ما باید در این امر اهتمام ورزیده و کوتاهی نداشته باشیم. به تأکیدات و سفارش های خداوند و ائمه (علیهم السلام) در این زمینه عمل کنیم و به یتیمان این آگاهی را بدهیم که اجر تحمل و صبر در مقابل این امتحان الهی را با ناشکری و جزع و فزع از بین ببرند. به این سخن امام خمینی (رحمت الله علیه) توجه کنند: «در مسائل مادی به افراد پایین تر از خودی و در مسائل معنوی به افراد بالاتر از خود نگاه کنید». می‌توان نتیجه گرفت که می‌توان امیدوار بود که با یاری حق تعالی، آینده ای درخشان و شایسته برای آنان فراهم گردد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. انصاریان، حسین، زیبایی های اخلاق، چاپ سوم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۶.
۲. بیگی، روح الله، ارزش های اجتماعی در قرآن، چاپ هفتم، تهران، انتشارات اسوه، ۱۳۹۱.
۳. تاج لنگرودی محمد مهدی، ، واعظ خانواده، تهران، مؤسسه مطبوعاتی خزر، بی تا.
۴. جاهد، رضا، فضائل، چاپ سوم، مشهد، نشر سنجد، ۱۳۸۰.
۵. جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیاه، چاپ اول، مرکز نشر اسراء، ۱۳۹۱.
۶. حسینی گلپایگانی، رضا، سعادت و شقاوت، چاپ اول، قم، انتشارات پیام مهدی، ۱۳۸۷.
۷. خلیلیان، خلیل، سیری در تعالیم اسلامی، چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۴۷.
۸. دستغیب، عبدالحسین، معارفی از قرآن، چاپ یازدهم، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۸.
۹. دشتی، محمد، امام علی (علیه السلام) و اقتصاد اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات مشهد، ۱۳۸۶.
۱۰. _____، امام علی (علیه السلام و اخلاق اسلامی، قم، کوثر؛ میراث ماندگار، بی تا.
۱۱. سید علوی، ابراهیم، این گونه معاشرت کنیم، چاپ دهم، تهران، انتشارات رسالت قلم، ۱۳۸۶.
۱۲. عبد الفتاح طباره، عفیف، گناهان و لغزش ها از دیدگاه اسلام، ترجمه محمد صالح سعیدی، نشر احسان، ۱۳۸۸.
۱۳. علمچی میبدی، ملیحه، یتیم در قرآن و حدیث، چاپ دوم، تهران، نشر بین الملل، ۱۳۸۷.
۱۴. مصباح یزدی، محمدتقی، پیام مولا از بستر شهادت، چاپ سوم، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمت الله علیه)، ۱۳۸۷.